

การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนชุมชน  
วัดท่าเดื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 1

An Analysis of Buddhist Way and Ethical Practice of  
Wat Thaduae Community School Affiliated with Office  
of the Chiang Mai Education Service Area 1

---

พระสนิท แสงงาม

รัฐประสาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

RAJABHAT CHIANGMAI  
**Research Journal**

ประจำปีที่ 12 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2553 - มีนาคม 2554

# การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรม ของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 1 An Analysis of Buddhist Way and Ethical Practice of Wat Thaduae Community School Affiliated with Office of the Chiang Mai Education Service Area 1

พระสนิท แสงงาม

รัฐประสาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

## บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับ แนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนานักเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 30 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 150 คน รวม 180 คน เครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย แบบสังเกต แบบบันทึกข้อมูล (Opinion Form) แบบสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม

รูปแบบการสอนวิถีพุทธของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อ มีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดการดำเนินตามโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ทำให้เกิดความเจริญของกิจกรรมตามลักษณะแห่งปัญญาดูธรรม 4 ประการ ดังนี้ 1. สับปุริสั่งเสาะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ที่ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี 2. สัทธิมั่นส่วนจะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี 3. โภโนสมนสิกการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี 4. อัมมานุรัมปภูบัติ หมายถึง ความสามารถ นำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และปัญหาต่างๆ ตามเหตุปัจจัย และมีผู้รู้แหล่งเรียนรู้ เครื่องมือโดยมีปราชญาบ้านด้านต่างๆ มาเป็นวิทยากรซึ่งสอดคล้องตามปัญญาดูธรรม แนวทางที่จะพัฒนาการเรียนการสอน โรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีการวางแผนการดำเนินงานและการจัดกิจกรรม หรือโครงการตามแนววิถีพุทธ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในสาระการเรียนรู้ต่างๆ ให้กับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเมตตากรุณา พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง พบว่า นักเรียนได้ปฏิบัติตนทั้งพุทธิกรรมด้านการใช้คำพูดที่สุภาพมากขึ้น การทະเลาไว้ทาง การหนีเรียน การสูบบุหรี่ มีน้อยลง คำสำคัญ : วิถีพุทธ

## ABSTRACT

The objective of this research were to study the current situation for ideas, forms, and the thinking process of the learned people, learning tools and the learning apparatus on Buddhist wisdom for the teaching of Thai students and their learning development. The research sampling subjects consisted of 30 grade 4-6 students, and 150 grade 7-10 students, totalling 180 students. The research tools for data collection comprised of an observation form, an opinion recording form and interviewing, as well as a

focus group discussion. Results of the research are as given below. growth of Buddhist wisdom: (1) Sappurisasamseva, which means to associate with good people, wise men, good teachers, and strive of good knowledge and good communication, (2) Saddhamassavana, which means, to concentrate on education based on a good teaching and learning curriculum, (3) Yonisomanasikara, which means to have critical and logical analysis according to correct reason and logics, (4) Dhammanudhammapatipatti, which means to utilize the knowledge and use the wisdom obtained from practicing Buddhism by the appropriate means. Problem solving according to the cause and effect theory, through the use of local wisdom and domestic philosophy. The school was planned to run according to the Buddhist philosophy, ethically and morally. The assessment and the evaluation process was carried out in order to promote the feeling of loving-kindness and compassion. As the result, it was found that the sample of students was able to improve its verbal behavior by reducing quarrels and arguments and that school absenteeism was found to be decreasing and cigarette smoking had greatly decreased.

**Keywords :** Buddhist Way

## บทนำ

กล่าวถึงแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทยไว้ว่า “สิ่งที่สังคมไทยต้องการอย่างมากคือ พลังทางคุณธรรม จริยธรรมที่ยึดเหนี่ยวยังผู้คนให้สัมพันธ์ต่อกัน ด้วยความเกื้อกูลและร่วมกันสร้างสังคมไทยให้น่าอยู่ นอกจากนั้นได้พุดถึงการเสริมสร้าง คุณธรรม จริยธรรมเพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนาว่า คุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและสังคมในยุคที่คน ร่ารังถึงคุณธรรม จริยธรรม ในสภาพสังคมที่เสื่อมโทรมทางจิตใจ จำเป็นต้องเร่งรัดการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและ พัฒนาจิตใจเป็นพิเศษ รวมถึงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมชนิดที่เตรียมรับมือไว้พร้อมกับการพัฒนาอยุคใหม่ที่กำลังจะมาถึง พร้อมความเจริญทางวัฒนถั่งๆ ที่จะตามมาในอนาคต (พระธรรมปีกูร: 2541: 4-5)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิด รูปแบบ กระบวนการที่ใช้เป็นแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม ของนักเรียน โดยเลือกศึกษาโรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อ อันเป็นแก่นนำโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งได้ร่วมโครงการกับสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาเชียงใหม่เขต 1 และเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยบูรณาการหลักศีลธรรมและจริยธรรมเข้ากับกระบวนการเรียน การสอนว่า มีรูปแบบกระบวนการสอนและการเรียนรู้อย่างไร ผลงานในทางปฏิบัติได้แท้จริงหรือไม่ เพื่อจะได้เห็นแนวทาง การพัฒนาการเรียนรู้แนวทางพุทธเพื่อพัฒนาจริยธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติในโอกาสต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แนวทางพุทธเพื่อพัฒนา นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

## วิธีการศึกษา

1. **วิธีการศึกษา** ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 30 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 150 คน รวม 180 คน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนที่มีพุทธิกรรมไม่พึงประสงค์ที่มาจากครอบครัวที่ขาดผู้ปกครอง นักเรียนที่อยู่ในความอุปการะของสถานสงเคราะห์ นักเรียนที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง นักเรียนที่พูดจากร้าวร้าวและทะเลวิวาทชอบแก้ลังค์คนอื่นรวมได้จำนวน 50 คน

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล** เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการโครงการคุณธรรมเครือข่าย พระ ครู และผู้ปกครอง เพื่อให้ผู้เข้าสัมมนานมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกฝังหลักเบญจศิล ค่านิยมที่ดีงาม มีความสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและห้องถีน และเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค กล้าคิด กล้าทำ กล้านำในสิ่งที่ดีงาม เพื่อใช้หลักธรรมเบญจศิลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้พ้นจากปัญหาที่เกิดขึ้น และมีวิธีอย่างปกติสุข สามารถทำให้พัฒนาส่างเสริมการทำงานของวัดและโรงเรียนให้มีความเข้มแข็ง มีเครือข่ายและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธ และสรุปบทเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน เพื่อทบทวน สรุปบทเรียนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน และทราบปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัด ของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเพื่อจะได้พัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ วิธีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนและการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เอกสารรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนวิถีพุทธ การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการศึกษาเรื่องไขปัจจัยของผลสัมฤทธิ์ การจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธของนักเรียน

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** การวิเคราะห์เนื้อหา เอกสารรายงานประเมินตนเองด้านคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนชุมชน วัดท่าเดื่อ รวมถึงจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรม ด้วยการสังเคราะห์ อธิบายเชิงพรรณนา



## ผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อได้นำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเข้ามาปรับใช้กับการเรียนการสอน มีนโยบายให้คณบดีครุทุกท่านได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักไตรสิกขาเป็นตัวนำในการพัฒนานักเรียนสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

**ด้านแนวคิด** หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยรูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนกำหนดแนวคิดว่า หลักไตรสิกขาใช้กิจกรรมธรรมะหน้าเสาธงหลังการสวนมนต์ ให้พระ การเคารพงาชติเสรีจแล้ว มีการให้ธรรมะแก่นักเรียน โดยมีพระอาจารย์ผลัดเปลี่ยนกับครูเร渭 และให้นักเรียนบันทึกหลักธรรมคำสอนนั้นในสมุดบันทึกความดีของตน ตัวอย่าง ความรู้สึกและความคิดนักเรียน เมื่อบันทึกแล้วรู้สึกว่าเราสามารถจดบันทึกว่าเราทำความดีในแต่ละวัน และประกاشความดีที่เราได้ทำไว้ให้คุณครูและเพื่อนได้ดู ทั้งความดีในโรงเรียนได้ทำความสะอาดห้องเรียน

**ด้านรูปแบบ** รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อ คือบูรณาการวิชา ห้องเรียนสวยด้วยมือเรา เป้าหมายคุณค่าของวิชาที่มีต่อนักเรียน คือ ระบบคุณค่าที่วิชานั้นมีต่อผู้เรียนเป็นเรื่องฯ อย่างชัดเจน คือ 1. เน้นว่า ชีวิตยังต้องพึ่งพาธรรมชาติในชุมชน 2. รู้จักช่วยกันรักษาธรรมชาติ แม่น้ำ คลองบึง 3. รู้วิธีการประชาสัมพันธ์ร่วมกับคนในชุมชน มีสำนึกในการร่วมสร้างธรรมชาติในชุมชนผลที่เกิดกับนักเรียน สำนึกในคุณค่าแห่งตนโดยแสดงออกได้หรือนำไปใช้ได้ด้วยตนเองมีการจัดการกับตัวเราเองให้อยู่และร่วมรักษาธรรมชาติ และจำลองภาพเหตุการณ์จริงในชีวิตในครอบครัวของตนเอง ทั้งที่บ้านและโรงเรียน โดยการเห็นคุณค่าธรรมชาติ รวมถึงใช้สิ่งของเสร็จแล้ว นำมารีไซเคิล กลับมาใช้เป็นสิ่งของที่สามารถลดการเกิดขยะให้น้อยลง และสามารถอธิบายได้ว่าการรักษาธรรมชาติ ทำให้เกิดผลดีต่อโลก ต่อตนเอง เป้าหมายเนื้อหา ระบุนิءืหางสารสำคัญของแต่ละรายวิชา เช่น เน้นความสำคัญของอุบัติเหตุ ระบบทางเดินหายใจ และรู้จักขั้นตอนการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในชุมชน เรียนรู้แหล่งทรัพยากรในชุมชนพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาความเจ็บไข้ต่างๆ จำนวนนับบูรณาการที่ 2 กระบวนการในชั้นเรียน ขั้นตอนที่ 1 การนำเข้าสู่บทเรียน วิธีทัศน์ความเป็นมาของชุมชนวัดท่าเดื่อ เรียนรู้ธรรมชาติ ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน ขั้นหลัก การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน ความเป็นอยู่ด้านสังคม ชุมชน เศรษฐกิจมีการอนุรักษ์ ปกป้องรักษาธรรมชาติกันอย่างไร

**ด้านกระบวนการ** กระบวนการพัฒนาวิถีพุทธมีดังนี้ การจัดการเรียนรู้ ผ่านกิจวัตรประจำวันของนักเรียนในโรงเรียน 07.30 น. ครุและนักเรียนสวัสดิ์ทักทายในกิจกรรมวันใหม่มาโรงเรียน วัตถุประสงค์เพื่อสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย โดยการแสดงความเคารพ สวัสดิ สร้างความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย ฝึกมารยาทและการทักทาย 08.30 น. เข้าแควร้องเพลงชาติ สวยงามนต์ ลงบันได ร้องเพลงสรรเสริญพระบรมราชูปถัมภ์ วัตถุประสงค์ ฝึกวินัยและความรู้สึกให้เกิดจิตสำนึกรักความเป็นไทย รู้จัก กាលเทศะ ฝึกการเปลี่ยนเสียงด้วยการหายใจเข้าออกเป็นการฝึกสมาธิ สร้างกำลังใจให้ส่งบกายบริหารการฟ้อนเจิง เต้นตาม จังหวะกลองสะบัดชัย วัตถุประสงค์ ฝึกการกำกับกาย วาจา ใจ ผ่านกิจกรรมการทำเพื่อพัฒนาระบบรับความรู้สึก ชนิดใกล้ เช่นระบบผิวสัมผัส ระบบกล้ามเนื้อเอ็น และข้อต่อ สร้างนิสัยการออกกำลังกาย การนำเสนอภาษาคำเมืองวันละคำ สลับกับ ภาษาอีต้านนานวันละคำ การอ่านสมุดบันทึกความดีหน้าแกร้วนละคน การนั่งสมาธิ และเดินจงกรมเข้าชั้นเรียน

**ด้านผู้รับ** ผู้รับที่มีส่วนช่วยให้การดำเนินการตามรูปแบบวิถีพุทธของโรงเรียนคือ พระเป็นผู้สอนหลักพุทธธรรมในรายวิชา พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น 9 คน ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียน ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมป่าไม้ดอกไม้ประดับ ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (การแสดงดนตรีพื้นเมืองการแสดงศิลปะพื้นบ้าน) ภูมิปัญญาด้านการประดิษฐ์ดอกไม้ และอุปกรณ์เครื่องใช้ด้วยกระดาษสา ภูมิปัญญาด้านการนวดเพื่อสุขภาพ ภูมิปัญญาด้านวิชาชีพช่างเสริมสวย ภูมิปัญญาด้าน ประดิษฐ์ใบตอง ทำบายศรี ภูมิปัญญาด้านวิชาชีพไฟฟ้า การซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า ภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นเมือง ภูมิปัญญาด้าน ศิลปะการออกแบบมันทนศิลป์

**ด้านแหล่งเรียนรู้** โรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อใช้ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาสร้างจิตอาสาชุมชนในโรงเรียนเป็นที่ทำกิจกรรม และวัดท่าเดื่อ บ้านครุภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน รวมถึงการทัศนศึกษาตามสถานที่ต่างๆ ในแต่ละภาคการศึกษา ได้จัดขึ้น เพื่อเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนของนักเรียน

**ด้านเครื่องมือ** รูปแบบวิถีพุทธด้านการจัดการศึกษาจะมี แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนแต่ละระดับ ใบงาน การทำกิจกรรม แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน การทำงานกลุ่มและการแสดงความคิดเห็น แผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชาพระพุทธศาสนา



## สรุปผลการศึกษา

ด้านแนวคิด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยรูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนกำหนดแนวคิดว่าหลักไตรสิกขา ใช้กิจกรรมธรรมาน้ำเสียงหลังการสอนนั่น ให้พระ การเคารพธชาติ เสรีจแล้ว มีการให้ธรรมแก่นักเรียนโดยมีอาจารย์ ผลัดเปลี่ยนกับครูวะ และให้นักเรียนบันทึกหลักธรรมคำสอนนั้นในสมุดบันทึกความดีของตนตัวอย่าง ความรู้สึกและความคิด นักเรียน เมื่อบันทึกแล้วรู้สึกว่าเราสามารถจดบันทึกว่าเราทำความดีในแต่ละวัน และประ公示ความดีที่เราได้ทำไว้ให้คุณครูและ เพื่อนได้ดู ทั้งความดีในโรงเรียนได้ทำความสะอาดห้องเรียน ด้านรูปแบบ รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียน ชุมชนวัดท่าเดื่อ ศึกษาเรียนรู้ในชุมชน ท่องถิ่นสวยด้วยมือเรา เป้าหมายคุณค่าของวิชาที่มีต่อนักเรียน ครู ระบบคุณค่าที่วิชานั้น มีต่อผู้เรียนเป็นเรื่องๆ ด้านกระบวนการ กระบวนการพัฒนาวิถีพุทธมีดังนี้ การจัดการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมประจำวันของนักเรียน ด้านผู้รู้ ผู้รู้ที่มีส่วนช่วยให้การดำเนินการตามรูปแบบวิถีพุทธของโรงเรียนคือ พระเป็นผู้สอนหลักพุทธ ด้านแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนชุมชนวัดท่าเดื่อใช้ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาสร้างจิตอาสาชุมชนในโรงเรียนเป็นที่ทำกิจกรรม และวัดท่าเดื่อ บ้านครุภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ด้านเครื่องมือ รูปแบบวิถีพุทธด้านการจัดการศึกษาจะมีแบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนแต่ละระดับ ใบงานการทำกิจกรรม แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน การทำงานกลุ่มและการแสดงความคิดเห็น ผลงานสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาตามพระพุทธศาสนา มีวิธีการพัฒนาชีวิต 3 หมวดคือการฝึกฝนอบรมในด้านพฤติกรรม การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ คือการฝึกฝนอบรมทางปัญญาซึ่งเรียกว่าไตรสิกขา อธิสัลสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมในด้านความ ประพฤติระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายภาพและอาชีวะหรือเรียกว่า ศิลชีง เป็นกระบวนการฝึกพฤติกรรมและการติดต่อ สัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอกจนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติวินัยและความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงมาตรฐานอารยชน อธิจิตสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมทางจิตจากการปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และ สุขภาพของจิตหรือเรียกว่าสมาริหรือกระบวนการพัฒนาจิตใจซึ่งมีคุณสมบัติมากมายที่พึงต้องการ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา กตัญญูตัวที่ อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไป ตามเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาไปตามแนวทางเหตุผลรู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความ ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ

ตรงกับแนวคิดตัวชี้วัดการดำเนินตามโรงเรียนวิถีพุทธลักษณะแห่งปัญญาณิธรรม 4 ประการ สับปุริสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คุณตี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ที่ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดีครูได้บูรณาการวิชา ท่องถิ่นสวยด้วยมือเรา เป้าหมายคุณค่าของวิชา ที่มีต่อนักเรียน ครู ระบบคุณค่าที่วิชานั้นมีต่อผู้เรียนเป็นเรื่องๆ อย่างชัดเจน คือ 1. เห็นว่าชีวิตยังต้องพึงพารามชาติในชุมชน 2. รู้จักช่วยกันรักษาธรรมชาติแม่น้ำ คลองบึง 3. รู้วิธีการประชาสัมพันธ์ร่วมกับคนในชุมชนมีสำนึกในการร่วมสร้างธรรมชาติ ในชุมชนผลที่เกิดกับนักเรียน สำนึกในคุณค่า โดยแสดงออกได้หรือนำไปใช้ได้ด้วยตนเอง 1. มีการจัดการกับตัวเราเองให้อยู่ และร่วมรักษาธรรมชาติ 2. จำลองภาพเหตุการณ์จริงในชีวิตในครอบครัวของตนเองทั้งที่บ้านและโรงเรียนโดยการเห็นคุณค่า ธรรมชาติ 3. ใช้สิ่งของเสรีจแล้ว นำมารีไซเคิลกลับมาใช้เป็นสิ่งของที่สามารถลดการเกิดขยะให้น้อยลง และสามารถอธิบายได้ว่า การรักษาธรรมชาติ ทำให้เกิดผลดีต่อลูก ต่อกันเอง สหัตมมส่วนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี บูรณาการวันสำคัญทางศาสนา โดยจัดกิจกรรมร่วมทำบุญตักบาตร เยียนเทียน พึงเทศน์ ถวายองค์กรธิ จัดขบวนแห่เทียนพรรษา ถวายเทียนพรรษาตามวัดใกล้เคียง ถือเป็นกิจกรรมที่คณาจารย์และนักเรียนชอบและสนุก ในการจัดกิจกรรมบูรณาการวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนจะจัดในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ตลอดถึงวันสำคัญของชาติ เช่นวันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ วันวิทยาศาสตร์ วันภาษาไทย เป็นต้น จะมีการแบ่งกิจกรรมตามฐานการเรียนรู้ที่มีครู ที่มีความรู้ตามสาระวิชาทำหน้าที่ให้ความรู้จัดการเรียนรู้ โดยใช้เวลาฐานละ 30 นาที จากนั้นก็จะมีการเรียนฐานต่อไปเรื่อยๆ ทำให้นักเรียนแบบไม่น่าเบื่อได้เรียนรู้สิ่งที่หลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น ฐานโดยที่หมู่บูชาแต่ละดาวรุ่งไปวัดแบบล้านนา นอกจากนักเรียนจะได้เรียนการจัดโดยที่หมู่แล้ว ยังได้เรียนรู้การแต่งดาวเครื่องบูชาท้าวทั้งสี่ การแต่งดาวดอกไม้สำหรับใช้พิธีกรรมต่างๆ ที่แตกต่างกัน เช่น การใส่ขันดอกแก้วทั้งสาม การดาวน์แก้วห้าโกฐก เป็นต้น นักเรียนเองก็จะได้ปฏิบัติโดยมีครูเป็นผู้บอกร แต่และแนะนำให้ โอนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี โดยการนำหลักธรรมมา

ปรับพฤติกรรมของตนเองและพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เช่น การพูดด้วยวาระที่สุภาพ ตัวอย่างเด็กหญิงนิชชา สมัยจากเดิมเป็นคนที่พูดไม่มีทางเสียงหั้งต่อครูและพ่อแม่ แต่จากลับปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นด้านมารยาทการพูด การช่วยเหลือคุณครู ตัวอย่าง เด็กหญิงพรพิมล อะคำ ได้ช่วยเหลือคุณครูทำความสะอาดห้องพักครู และจัดหนังสือ และไปอาสาหารมาให้ รวมถึงถูห้องให้ครู และช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน การทำความสะอาดห้องเรียนของตนเองด้วยความดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ตัวอย่าง เด็กหญิงรัชฎา ลุยไฟ ได้ตั้งใจทำความสะอาดในห้องเรียนโดยที่เพื่อนคนอื่นไม่เล่น แต่ตัวเองมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ทั้งตอนเช้า ตอนเที่ยง ตอนเย็น ตลอดถึงการซักชานเพื่อนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ทະلهะวิหาทให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น รัมมานุรัมมปภูบติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสมสมเซ่น นักเรียนได้ วิเคราะห์ขาวสีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เช่น การประยัดน้ำใช้ของโรงเรียน การช่วยกันประยัดไฟฟ้าภายในห้องเรียน และการปลูกต้นไม้ให้ร่มเย็นภายในบริเวณโรงเรียน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเรา จากนั้นก็จะ มีการนั่งสมาธิ แผ่เมตตา เพื่อให้นักเรียนได้เกิดแนวคิด เนื้อหา ฝึกวิเคราะห์โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาปรับใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ เช่นการรักษาศีล 5 อย่างง่ายที่สุดมี 5 ข้อคือ 1. ไม่แก่งสิ่งเพื่อนและคนอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน 2. ไม่ลักขโมย สิ่งของฯ คนอื่น 3. ไม่ล่ำเมิดหรือก้าวล่วงเพื่อนในทางซัชสา 4. ไม่พูดโกหก พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด 5. ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด ทั้งมวล หลังจากหมดเวลาในการเรียนการสอนเข้าเสร็จแล้ว ก็จะให้นักเรียนเดินไปสู่โรงอาหารของโรงเรียน มีการจัดโต๊ะอาหาร รับประทานอาหาร และมีการโมทนาผู้ที่ได้รับเป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหาร และผู้ที่จัดอาหารให้เรา และ มีการเก็บอาหาร เก็บภาชนะที่ที่จัดแยกไว้ ตรงนี้เองเรามีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกนักเรียนวิถีพุทธของเรา ในด้านการฝึกมารยาท ความสะอาด ฝึกการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และพอเพียง ฝึกความกตัญญูรักคุณ ฝึกการทำความสะอาด



## ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า การศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับ แนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนานักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของโรงเรียน ชุมชนวัดท่าเดื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 1 จะนำเสนอเชิงนโยบาย

1. ควรมีการจัดการให้ความรู้เรื่อง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการในการเรียนการสอนให้แก่คนครู เนื่องจากบุคลากรของกระทรวงศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ ยังไม่เข้าใจกระบวนการแนวพุทธในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน ตลอดถึงต้องศึกษาถึงแนวคิดที่สำคัญที่เป็นรากฐานของการจัดกระบวนการพัฒนาแนววิถีพุทธ ตั้งแต่จุดเริ่มต้น หรือแหล่งที่มาต่างๆ ของการศึกษาที่เรียกว่า proto-type แล้วยนิโสเมนสิการ รวมถึงกระบวนการของการศึกษา หลักธรรม ไตรสิกขา ที่ประกอบด้วย อธิสัลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญา ให้มีความเข้าใจอย่างถ่องถ่องแท้

2. ควรมีการพัฒนาบุคลากรได้แก่ผู้บริหาร คณบดี คณาจารย์ รองคณบดี ผู้สอน การอบรมครุภัณฑ์ระดับประเทศที่เกิดประโยชน์มากกว่าจัดแบบระยะสั้น ควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการ เช่น การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการคิด การแก้ไขปัญหาตามวิธีคิด แบบโยนิโสเมนสิการ

3. คณะกรรมการสถานศึกษาควรเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น ในการพัฒนานักเรียน รวมถึงวัด บ้าน ที่เรียกว่า (บว) อย่างสมบูรณ์แบบ และการจะนำกระบวนการโรงเรียนวิถีพุทธเข้าไปใช้ ควรเตรียมความพร้อมพื้นฐานของนักเรียนด้วย จึงจะสามารถใช้กระบวนการไตรสิกขาได้อย่างบรรลุผล

4. ควรมีการวิจัยและมีการพัฒนารูปแบบการให้ความรู้พระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐานสำหรับครูและผู้ปกครอง และมีการนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนววิถีพุทธใช้ทดลองกับโรงเรียนวิถีพุทธทุกชั้น มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

## กิตติกรรมประการ

งานวิจัยนี้ได้รับการชี้แนะและตรวจปรับปรุงแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรณู อรรรณาเมศร์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรรมกิตติ ธรรมโม ทำให้การวิจัยลุล่วงมาด้วยดีผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

## เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปีกุก. (ประยุทธ์ ปยุตติ) 2548. พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม.

- \_\_\_\_\_. 2541. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- \_\_\_\_\_. 2541. ธรรมนูญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- \_\_\_\_\_. 2532. พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ฉบับธรรมทาน.
- \_\_\_\_\_. 2542. หยาดเพชรหมายธรรมภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย. สำนักงานกรรมการศึกษาแห่งชาติ. 2542. การศึกษา ฉบับร่าง มูลนิธิพุทธธรรม.
- \_\_\_\_\_. 2546. พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ เอ索าร์พรินติ้ง แมสโปรดักส์.

โรงเรียนรุ่งอรุณ. 2544. วารสารเพื่อการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ฉบับที่ 1. กรุงเทพมหานคร. ประเทศไทย. วะสี. 2538.

เดคุณครูกลยานมิตรของสังคม. สร้างสื่อจำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 2.

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2547. โรงเรียนวิถีพุทธ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เรณู อรรรณาเมศร์. 2546. การวิจัยเชิงสังเคราะห์ การศึกษาภัณฑ์ชุมชน. (สก.ภาค).

สมน ออมวิวัฒน์. 2542. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา. โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธرمารักษ์ พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธرمารักษ์: นนทบุรี.

# บทปริกรรม การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนชุมชนบ้านท่าเดื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1

โดย รองศาสตราจารย์สันิท สัตตโยภาส  
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนชุมชนบ้านท่าเดื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1 โดย พระสนิท แสงงาม พบร่วมแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนชุมชนบ้านท่าเดื่อ ดำเนินการตามลักษณะแห่งปัญญาวัฒธรรม 4 ประการ คือ 1) สัปปุริสั้งเสวะ การอยู่ใกล้ค้นดี ใกล้ผู้รู้ มีครูดี มีข้อมูลและสื่อดี 2) สัทธิมัสรวนะ การใส่ใจศึกษาโดยมีหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนดี 3) โภนิโสมนสิการ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาหาเหตุผล ที่ดีและถูกวิธี และ 4) อัมมานุรัมปภูบติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม แก้ปัญหาที่พบได้ตามเหตุปัจจัย โดยมีผู้ที่เป็นประชญาติบ้านมาเป็นวิทยากร มีรูปแบบของการจัดการศึกษาแบบบูรณาการวิชา โดยให้ชื่อ “ห้องถินสายด้วยเมื่อเรา” มีการสอดแทรกพุทธธรรมที่เหมาะสมลงในทุกสาระวิชา มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยวิถีพุทธผ่านกิจกรรมประจำวัน และศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาช่วยหนุนเสริมแนวคิดดังกล่าว อันส่งให้ผลผลิตของโรงเรียน คือ นักเรียนของโรงเรียนชุมชนบ้านท่าเดื่อซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเลือกแบบเจาะจงเฉพาะนักเรียนที่มีพุทธิกรรมไม่พึงประสงค์ จำนวน 50 คน เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ปฏิบัติตนทั้งทางการพูดที่สุภาพมากขึ้น การทະเลาเวิวิชา การหนีเรียน และการสูบบุหรี่ลดน้อยลงอย่างน่าพอใจ

การเขียนนำเสนอผลการวิจัยของผู้วิจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นการเสนอผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดว่า “เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนานักเรียน...” ดังนั้นผู้อ่านที่มุ่งนำผลดังกล่าวไปประยุกต์ใช้คงต้องเลือกสรรเรองว่าส่วนใดเป็นเรื่องของแผนและนโยบายของโรงเรียน ส่วนใดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่วนใดเป็นการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนของทุกกลุ่มสาระวิชา และส่วนใดเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อแก่การจัดการศึกษาตามวิถีพุทธ ทั้งนี้ก็เพื่อสะท烁ต่อการนำไปใช้ได้เห็นเป็นรูปธรรมขึ้น

สังคมไทยแม้เป็นพุทธศาสนามาช้านาน แต่คุณลักษณะของคนไทยโดยทั่วไปในปัจจุบันมิได้เป็นไปตามวิถีพุทธโดยแท้ เนื่องจากอิทธิพลความคิด ความเชื่อแบบ舶ามณ์และไสยาสต์ได้ หยั่งรากมาแต่อดีต และที่สำคัญคือผลการพัฒนาในช่วง 40 ปีมานี้ นับแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่ผลักดันระบบเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจใหม่ จนมีผลให้รัฐชีวิตคนไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันมากขึ้น เปิดรับอิทธิพลทางความคิดจากสังคมตะวันตกเข้าครอบงำสังคมไทย เยาวชนไทยโดยเฉพาะในเรื่องลักษณะนิยม การให้คุณค่าต่อทรัพย์สิน วัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ จนบทบาทของครอบครัวไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยอบรมเลี้ยงดูลูกหลานอย่างใกล้ชิด มาเป็นครอบครัวที่เร่งรีบ มีเวลาดูแลบุตรหลานน้อยลง ให้ความสำคัญกับเงินตรา ทรัพย์สิน ส่งเสริมให้เด็กมุ่งแข่งขันอาชันะผู้อื่น และผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยยังคิดว่าการอบรมลูกหลานเป็นหน้าที่ของโรงเรียน แต่โรงเรียนมิอาจดูแลเด็กจำนวนมากอย่างใกล้ชิดได้ทั่วถึง และมักให้ความสนใจเด็กที่พุทธิกรรมด้อยรู้แล้ว ในขณะที่เด็กมีพุทธิกรรมไม่ดีไม่ได้รับการเอาใจใส่ และใช้ชีวิการรุนแรงแบบคัดอุกเพื่อกดปุ่มหัวพุทธิกรรม

ดังนั้นผลงานวิจัยเรื่องนี้จึงนับว่าเป็นคุณูปการแก่วงการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะแนวคิด รูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนชุมชนบ้านท่าเดื่อจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่โรงเรียนอื่นๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้บ่มเพาะนักเรียนของตน ด้วยนวัตกรรมแนวพุทธนี้ให้ขยาย กระจายออกไปทั่วประเทศไทย หรือทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จะยังเป็นกุศลยิ่ง